

*Голові спеціалізованої вченої ради
в Дніпровському національному
університеті імені Олеся Гончара
доктору політичних наук, професору,
виконувачу обов'язків декана факультету суспільних
наук і міжнародних відносин
Кривошеїну Віталію Володимировичу*

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філософських наук, професора, професора кафедри політології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Хилька Миколи Івановича на дисертаційну роботу Кондратової Маргарити Вадимівни «Сталий розвиток у політичному порядку денному сучасної демократії: інституційні та комунікаційні засади», подану до захисту до спеціалізованої вченої ради у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія

Актуальність теми дисертації, зв'язок з науковими програмами, темами

Розвиток сучасної демократії неможливий без природоохоронної та проєкологічної складової політичного порядку денного. Якщо в XX столітті просування екологічних цінностей мало переважно ідеологічний характер, то в XXI столітті воно набуло прикладного значення та стало невід'ємною частиною демократичних обговорень, законотворчості та ухвалення рішень.

Відповідно питання розбудови механізмів конкурентного адженда сеттінгу (встановлення порядку денного) в Україні вимагає специфічного національного підходу та зусиль щодо програмування інституційних змін, які будуть формувати політичне середовище сталого розвитку. Ідеться й про утворення «зелених» політичних сил згідно з практиками країн ЄС. Також мається на увазі формування відносин так званої «ліво-правої» або «зелено-лівої» – «правоконсервативної» партійної дихотомії тощо.

Зрозуміло, що ці фундаментальні політичні зміни мають бути здійснені у післявоєнний період, після перемоги над агресором. Водночас підготовку політичної системи потрібно вести вже зараз. Тому дисертація Маргарити Кондратової є надзвичайно актуальною як в українському

політичному контексті, так і в рамках глобального порядку денного політичних наук.

За своєю темою та змістом дисертаційне дослідження має зв'язок з науковими програмами та темами. Воно здійснене в межах ініціативної теми науково-дослідних розробок кафедри політології Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара «Особливості формування сталої (консолідованої) демократії в Україні: теоретико-методологічний, політико-інституційний та політико-комунікаційний виміри» № 0122U001332.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість наукових положень дисертації є відповідною сучасним вимогам. З огляду на проблематику, яку представляє авторка, поєднання інституційних та комунікаційних аспектів політики сталого розвитку формує національні та міжнародні пріоритети та глобальні цілі у сфері сталого розвитку. Без комплексного політологічного аналізу складно зрозуміти, як ці цілі досягатимуться і яких заходів вживатимуть політичні актори. Також дисертантці вдалося розглянути співвідношення проєкологічних політичних рішень, які безпосередньо впливають створення та впровадження законодавства, спрямованого на сталий розвиток. Це може включати закони щодо охорони навколишнього середовища, енергоефективності, соціальної справедливості тощо.

Викликає увагу та схвалення методичні засоби роботи. Дисертантка знайшла вірний баланс між загальнонауковими та фаховими методами. Всі завдання дисертації – від теоретичного відображення специфіки просування питань та проблем сталого розвитку до особливостей українського національного контексту політичного виразу екологічних потреб – були розв'язані на належному рівні. Деякі пропозиції дисертантки, зокрема зауваження щодо створення електронного реєстру проєкологічних проєктів та громадських ініціатив в Україні, заслуговують на практичне втілення.

М. Кондратова у вступі дисертації доречно обґрунтовує науковий інтерес та актуальність обраної теми, пояснює зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначає мету, завдання дослідження, об'єкт, предмет, методи, розкриває наукову новизну, практичне значення отриманих результатів.

У розділі 1. *«Теоретико-методологічні засади дослідження сталого розвитку як чинника формування політичного порядку денного сучасної демократії»* наводиться зміст міждисциплінарних концепцій, які обґрунтовують ключову роль сталого розвитку в розподілі фінансових та інших ресурсів на проекти сталого розвитку. Розуміння політичних процесів допомагає визначити, які інститути беруть участь в розподілі ресурсів. Авторкою опрацьовані теоретичні підходи, які поєднують політичні аспекти сталого розвитку, важливі для міжнародного співробітництва та виконання міжнародних угод та зобов'язань. Політика сталого розвитку визначає, як країни взаємодіятимуть і співпрацюватимуть у сфері сталого розвитку. Дисертантка слушно заглиблюється в розуміння інтересів різних груп та інтересантів, а також можливі конфлікти між ними. Ці знання є важливим підґрунтям для розробки ефективних стратегій і підходів до сталого розвитку. Здобувачкою обґрунтовано, що кейси політичних рішень щодо сталого розвитку впливають на реалізацію конкретних програм та стратегій, а також на їх моніторинг та оцінку. Змагальний та альтернативний політичний контекст політико-інституційних взаємодій може визначати, наскільки ефективно та справедливо реалізуються програми сталого розвитку в різних країнах (с. 31 дис.).

У розділі 2. *«Інституційні виміри формування політичного порядку денного сталого розвитку»* наведено аргументи, згідно з якими порядок денний та проєкологічна політика можуть сприяти формуванню громадської думки та залученню громадян до процесів сталого розвитку. Розуміння політико-інституційних та комунікаційних аспектів сталого розвитку допомагає виробити стратегії для більш ефективного залучення та участі. Успішні дії в рамках просування еко-цінностей в цілому дозволяють забезпечити більш цілеспрямоване та ефективне досягнення цілей у цій галузі, а також сприяти більш гармонійному та сталому розвитку суспільства. Авторка доречно звернулася до ефективності діяльності демократичних інститутів, зокрема таких, як парламенти, суди та виконавчі органи, які відіграють важливу роль у забезпеченні прозорості, підзвітності та правопорядку в рамках просування рішень та політик сталого розвитку. Названі інститути здійснюють вироблення та впровадження політики сталого розвитку, врахування інтересів різних груп та

забезпечення дотримання природоохоронного законодавства. Здобувачка вірно наголошує, що політики-правовий вимір порядку денного сталого розвитку спрямований на захист прав і свобод громадян та забезпечення дотримання екологічних та соціальних стандартів. Проекологічне законодавство має містити норми та правила, що підтримують такі принципи сталого розвитку, як охорона навколишнього середовища, соціальна рівність та економічна стійкість. У такий спосіб здійснюється інституалізація активного громадянського суспільства та широкої участі громадян у процесі прийняття рішень, які сприяють більш справедливому та інклюзивному підходу до сталого розвитку. Згідно з текстом роботи, НУО, громадські організації та активісти відіграють ключову роль у приверненні уваги до важливих питань та забезпеченні громадського контролю за реалізацією рішень щодо сталого розвитку (с.71 дис.). Важливим здобутком дисертантки є виявлення механізмів забезпечення прозорості та підзвітності політичної влади, які сприяють більш ефективному управлінню ресурсами та реалізації політики сталого розвитку. Це включає відкриті дані, доступ до інформації та механізми громадського контролю. Зокрема, як вірно вказує дослідниця, ефективне функціонування органів місцевого самоврядування є важливим для реалізації політики сталого розвитку на місцях. Місцева влада часто краще розуміє специфічні потреби та умови своїх спільнот і може більш оперативно реагувати на місцеві виклики сталого розвитку (с. 80 дис.).

Третій розділ *«Комунікаційні основи формування порядку денного сталого розвитку в умовах демократичної політичної конкуренції»* присвячено з'ясуванню змісту розвиненої системи освіти та підтримки наукових досліджень сталого розвитку. Означені заходи сприятимуть формуванню сталого мислення та інноваційних рішень для сталого розвитку. Екологічна освіта та еко-дружня просвіта відіграють ключову роль у підвищенні обізнаності та формуванні громадянських компетенцій у сфері сталого розвитку. Як загалом вірно зазначає авторка, створення спеціалізованих державних та приватних органів та комісій, відповідальних за сталий розвиток, дозволяє координувати дії та контролювати виконання завдань порядку денного. В рамках третього розділу було з'ясовано, що регулярний моніторинг та оцінка результатів політики сталого розвитку допомагають своєчасно виявляти проблеми та коригувати стратегії. Це включає

використання індикаторів та показників сталого розвитку. Дисертантка відстоює слушну думку, що забезпечення сталого фінансування проєктів та ініціатив у сфері сталого розвитку через державні бюджети, приватні інвестиції та міжнародні гранти забезпечує підтримку довгострокових зусиль щодо реалізації глобальних цілей сталого розвитку на національному рівні. Гарантія рівного доступу до ресурсів та можливостей для всіх верств суспільства сприяє соціальній справедливості та утвердженню перспектив сталого розвитку.

Врахування інтересів уразливих груп та забезпечення їхньої участі в процесі прийняття рішень допомагає поширювати настанови більш справедливого та сталого суспільства. За сучасної доби підтримка інновацій та гнучкість в адаптації до змінних умов допомагають впоратися з новими викликами та забезпечувати довгострокову стійкість. Дослідниця обґрунтовує тезу, згідно з якою консенсусні політичні передумови та гарантії забезпечують міцну основу для реалізації принципів сталого розвитку у демократичному суспільстві, сприяючи створенню більш збалансованого та сталого майбутнього. У зв'язку з цим Україна переживає перехід від економіки, орієнтованої на важку промисловість та сільське господарство, до більш диверсифікованої економічної структури. Це включає розвиток технологій, інновацій і «зелених» галузей, що відкриває можливості для сталого зростання (с.103 дис.). Оновлення інфраструктури, включаючи транспорт, енергетику та житлове будівництво, має ключове значення для національної моделі сталого розвитку. Ефективне використання ресурсів та впровадження екологічно чистих технологій мають сприяти сталому економічному зростанню. Як відомо, в умовах російської агресії Україна стикається із серйозними екологічними проблемами, зокрема такими, як забруднення повітря, води та ґрунту, а також проблемами з утилізації відходів та руйнуванням технологічної інфраструктури. Ці проблеми потребують комплексних рішень та інтеграції екологічних стандартів до політики та практики.

Дисертаційну роботу написано українською мовою. Застосована у роботі наукова термінологія є загальноприйнятною, стиль викладення результатів дослідження забезпечує доступність її сприйняття та використання. Дисертація оформлена відповідно до вимог, які висувають до робіт такого рівня, результати дослідження викладені у науковому стилі.

Висновки та рекомендаційні положення, які викладені у роботі дисертантки містять наукові обґрунтовані теоретичні та практичні положення. Кондратова Маргарита Вадимівна у своїй дисертації чітко та послідовно наводить умови консолідованої демократії як чинник просування порядку денного сталого розвитку. Воно, згідно з авторкою, пов'язане передусім з прагненням частини акторів політичного спектру реалізувати ідеологічні настанови зеленої політики та проєкологічних політичних доктрин (с.204 дис). Дослідниця слушно вказує, що ґрунтовна рецесія глобальних цілей сталого розвитку на локальному і регіональному рівні в Україні покликані розкрити шлях для більш масштабних кампаній політичної адвокації. Також доречно зазначено, що перед проєкологічною політичною спільнотою України постає завдання перетворення вузького значення екологічних проблем на соціальні детермінанти прогресу держави і суспільства. М. Кондратова вірно вважає усунення проблем соціальної нерівності, формування інклюзивності, зручного урбаністичного середовища виступають базовими орієнтирами сталому розвитку вже протягом багатьох років на міжнародному рівні (с.209 дис).

Підсумовуючи, Кондратова Маргарита Вадимівна слушно наголошує, що сталий розвиток місцевих громад в Україні виступає потужним чинником мультиплікації політичного досвіду «зеленої політики». Внутрішні та зовнішні міграційні процеси, а також демографічні зміни (старіння населення та зниження народжуваності) впливають на соціальні та економічні показники. Це вимагає адаптації політик сталого розвитку у сфері зайнятості, соціального захисту та планування. Тому ангажованість екологічними цінностями на місцевому рівні зробить можливим просування порядку денного на всеукраїнський загаль на основі діяльності консолідованих проєкологічних політичних партій (рухів). Акцентування уваги на екологічній відповідальності бізнесу, господарюючих суб'єктів та технологічних процесів вимагає громадянського контролю та забезпечення прозорості формування загального порядку денного на локальному рівні (с.210 дис).

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження, повнота їх викладу в опублікованих працях

Докладний аналіз сучасних наукових ресурсів та зважена послідовність дослідницької роботи із застосуванням сучасних наукових методів свідчать про високий рівень достовірності одержаних результатів дисертаційного дослідження. Наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані у роботі, мають достатню наукову цінність. Використання ідей, концепцій, текстів інших авторів мають посилання на відповідні наукові джерела та оформлені відповідно до вимог.

Зокрема, достовірність отриманих здобувачкою результатів дисертаційної роботи зумовлена узгодженістю наукових положень, ідей, концептів, висновків і рекомендацій дисертації із сучасними пріоритетами сталого розвитку, які покладені в основу системотворчих європейських політик забезпечують можливості підтримки визначених стандартів та створюють умови для подальших інновацій.

Найбільш важливе значення з теоретичної та практичної точок зору мають положення наукової новизни, що стосуються:

- визначення специфіки порядку денного сталого розвитку в умовах сучасної демократії, яка полягає в розгляді питань збалансованого розвитку суспільства та природоохоронних політик. Відповідно до цього положення значущими рисами порядку денного сталого розвитку визначаються: концептуальна обґрунтованість, відкритість позицій стейкхолдерів політики сталого розвитку; взаємозв'язок з міжнародними стандартами сталого розвитку; належна артикуляція потреб сталого розвитку локальних громад і територіальних одиниць; прозорість підготовки рішень щодо реалізації сталого розвитку; апеляція до міжнародної підтримки рішень політики сталого розвитку;

- з'ясування переліку інституційних стейкхолдерів політики сталого розвитку в умовах демократичних трансформацій. Згідно з авторкою, ними є: політичні партії екологічного спрямування, громадські рухи, які артикулюють впровадження компонентів сталого розвитку, неурядові організації, які реалізують проєкти громадського відстоювання (advocacy) проблем та проєктів сталого розвитку, групи інтересів екологічно-орієнтованого бізнесу, державні

установи (міністерства, відомства та уряди в цілому), які здійснюють політику сталого розвитку відповідно до повноважень та предметів відання. Експертні та наукові спільноти, які просувають концепти політичного обґрунтування сталого розвитку, локальні громади та представницькі інститути місцевого самоврядування, зацікавлені в утвердженні порядку денного сталого розвитку;

- виявленню етапів утвердження порядку денного сталого розвитку в контексті демократичної політичної конкуренції. До них належать: 1) етап артикуляції потреб впровадження технологій сталого розвитку; 2) етап агрегування конкретних пропозицій та/або вимог щодо сталого розвитку; 3) обговорення/дискусія стосовно реалізації проєктів сталого розвитку; 4) затвердження рішення стосовно сталого розвитку; 5) контроль виконання рішення з боку уповноважених інститутів та громадськості;

Викладений перелік пунктів наукової новизни не є вичерпним. Проте зазначене дозволяє зробити висновок про достовірність положень та високий рівень наукової новизни, достатньо високу обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації. Отже, наукова новизна дисертації Кондратової Маргарити Вадимівни свідчить про високий рівень авторського бачення шляхів окресленої в дисертації проблематики.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій у наукових публікаціях авторки забезпечується тим, що основні наукові результати викладено у в 9 публікаціях, в тому числі у чотирьох наукових статтях, які опубліковані у вітчизняних фахових виданнях з політичних наук. З них чотири статті опубліковані у фахових виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз (зокрема, «Index Copernicus»). Дисертанткою також було опубліковано п'ять тез доповідей на національних науково-практичних конференціях.

Аналіз змісту опублікованої анотації засвідчує відповідність ключовим положенням, викладеним у тексті дисертації. Анотацію та текст дисертації оформлені відповідно до вимог «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами).

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження

Наукове значення результатів дисертації визначає комплексне дослідження теоретичних напрацювань зарубіжних і вітчизняних дослідників, систематизація підходів до визначення фундаментальних понять, отримання ґрунтовних наукових теоретичних знань, подальша розробка вітчизняних досліджень щодо перспектив активного проведення реформ в Україні, спрямовані на інтеграцію до Європейського Союзу та інших міжнародних структур. Ці реформи стосуються публічного управління, екології та економіки та сприяють впровадженню європейських стандартів сталого розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у встановленні стратегічних національних цілей сталого розвитку. Стабілізація ситуації та відновлення постраждалих регіонів внаслідок російської агресії потребують комплексних зусиль та значних ресурсів. Результати дослідження можуть бути застосовані в рамках планування та підтримки наукових досліджень та інноваційних технологій, які мають ключове значення для досягнення цілей сталого розвитку в сучасній Україні. Інвестиції в освіту та наукові дослідження можуть сприяти розвитку «зелених» технологій та сталих практик. Також результати роботи можуть бути використані для підвищення поінформованості щодо питань сталого розвитку та залучення громадян до екологічних та соціальних ініціатив. Це сприятиме ще більш активній участі суспільства у процесах сталого розвитку. З практичної точки зору в дисертації обґрунтовано, що Україна має значний потенціал для сталого розвитку, проте для його реалізації необхідно враховувати багато чинників формування порядку денного, включаючи економічні, екологічні, соціальні та політичні виклики. Комплексний підхід до цих викликів та активна робота над подоланням існуючих проблем допоможуть Україні рухатися у бік більш сталого та збалансованого соціально-економічного розвитку. Однак слід зауважити, що опрацьовані підходи до аналізу просування сталого розвитку можуть використовуватися для оптимізації механізмів узгодження політичних позицій щодо формування проєкологічного (еко-дружного) середовища політико-інституційної взаємодії в демократичному політичному контексті післявоєнного відновлення сучасної України (с.28 дис).

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Відзначаючи в цілому високий науковий рівень виконаної роботи, водночас варто зупинитися на окремих положеннях і висновках Кондартової Маргарити Вадимівни, які мають дискусійний характер або потребують додаткового обґрунтування.

По-перше, робота суттєво збагатила б теоретичне обґрунтування, якби дисертантка звернулася до наукового спадку теорії просування порядку денного в рамках сучасних концепцій організаційного менеджменту. Зокрема, йдеться про роботи таких науковців як Г.Беккер, А.Маршалл, Е. Денісон. Їх внесок визначає загальні економічні підходи до порядку денного в умовах конкурентної демократії.

По-друге, дисертантці варто було б розкрити проміжні та фінальні результати цілеспрямованих комунікаційних кампаній з просування сталого розвитку. Це було б доречно в контексті застосування артикульованого в роботі кейсового методу. Дисертація набула більш репрезентативного характеру, якби авторка звернула увагу саме на конкретні методи PR-просування порядку денного сталого розвитку, а також на цілеспрямовані (таргетовані) медіа-кампанії із залученням цифрових методів комунікації тощо.

По-третє, в контексті просування проекологічного порядку денного в Україні доречно було б вказати потенціал застосування публічних лідерів думки, зокрема, інфлюенсерів, блогерів соціальних мереж, популярних осіб, так званих «селебритіз» тощо. Означені технології є базовими для комунікацій стосовно збільшення суспільної популярності програм та проєктів сталого розвитку.

По-четверте, в дисертації слід було б звернути увагу на такі інституційні важелі представництва інтересів сталого розвитку, як волонтерські громадські рухи та організації. На нашу думку, саме добровільний характер відстоювання еко-дружніх цінностей є ключовою умовою в успішному їх просуванні в Україні. Відповідно доречним було б викладення поглядів авторки щодо оптимального рівня розвитку волонтерських проекологічних громадських структур в сучасній Україні.

Викладені зауваження не ставлять під сумнів отримані фундаментальні, ґрунтовні наукові результати та не впливають на загальну позитивну оцінку

дисертації Кондратової Маргарити Вадимівни. Відзначені недоліки та дискусійні положення не стосуються актуальності роботи, наукової новизни, достовірності та практичної цінності отриманих результатів дисертаційного дослідження. Разом з тим, висловлені зауваження носять виключно рекомендаційний характер, оскільки окреслюють перспективні напрями подальших наукових розробок досліджуваної теми.

Загальний висновок та оцінка дисертації

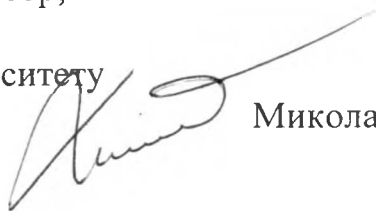
Детальний розгляд та аналіз положень, викладених в дисертаційному дослідженні, дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота Кондратової Маргарити Вадимівни є послідовним, завершеним та цінним з наукової точки зору дослідженням, що має достатньо високу ступінь обґрунтованості основних положень та висновків.

За актуальністю поставлених задач, змістовністю, науковим рівнем проведеного дослідження і практичною значимістю результатів дисертаційна робота Кондратової Маргарити Вадимівни «Сталий розвиток у політичному порядку денному сучасної демократії: інституційні та комунікаційні засади» відповідає галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 052 «Політологія», вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її авторка – Кондратова Маргарита Вадимівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний опонент

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри політології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Микола ХИЛЬКО

Підпис офіційного опонента засвідчую:

